№ 185 Հոկտեմբերի 7 (19) 1881 Հոկտեմբերի 7 (19) № 185

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Ստարաբաղատացիք գինում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր պաշտօնեաների դասակարգի ընտանիքներ։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ընդհանուր հայ ուսուցչական ժողով Թիֆլիսում։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Բելգարիա։ Ամերիկա։ Գերմանիա։ Արտաքին լուրեր։—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ։— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Իրաւունքի կռիւ։

ՄԵՐ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

—

Մեր երկրում դեռ ևս շատ քիչ կան ազատ պարապմունքներ. այդ պատճառով մեր ինտելիգենցիայի մեծ մասը պետական ծառայութիւն է մտնում և այդպիսով մեր պաշտօնեաների դասակարգն է կազմում մեզանում հասարակութեան ինտելիգենցիա։

Եւ որովհետև ամեն տեղ ինտելիգենցիան հասարակութեան մեացած դասակարգերի համար ծառայում է որպէս օրինակ թէ ընտանեկան և թէ հասարակական իդէալի, այդ պատճառով և մեզանում, հայոց այն ընտանիքները, որոնք պատկանում են պաշտօնեաների դասակարգին, ամեն բանի մէջ օրինակ են ցոյց տալիս մեր հասարակական մեացած դասակարգերի ընտանիքներին։

Պաշտօնեան իր ընտանիքից դուրս խօսում է պետական լեզուով, ընտելանում է այդ լեզուին այն աստիճան, որ մոցնում է այդ լեզուի գործածութիւնը և իր ընտանիքի ներքին կեանքի գործածութեան մէջ։ Բացի սորանից այն ծանօթները, հիւրերը, որոնց պաշտօնեայի ընտանիքը իր մօտ ընդունում է, նոյնպէս բոլորն էլ պատկանում են պաշտօնեաների դասակարգին։

Այդպիսով ընտանիքը փոքր առ փոքր ընտելանում է պետական լեզուին և այդ լեզուի գործածութիւնը այն աստիճան սովորական է դառնում ընտանեկան շրջանում, որ նոր սերունդը, մանաւանդ աղջիկները սկսում են մոռանալ և վերջը արհամարհել իրանց մայրենի լեզուն, համոզվելով որ մայրենի լեզուով ոչ մի կրթված, ինտելիգենցիային պատկանող անհատ չէ խօսում, այլ նրանով իր մտքերը արտայայտում է միայն հին սերունդը, անկիրթ մեծ մայրը, կամ պառաւ հօրաքոյրը....

Այդպիսով կրթված դասակարգը հեռանում է, խորթանում է ժողովրդից, իր մայրենի լեզուն չիմանալով անկարող է լինում ուսումնասիրել, հասկանալ ժողովրդի կեանքը, նրա պէտքերը։

Շատ անգամ հայ պաշտօնեան լինում է և կալուածատէր։ Եւ ահա նա գործ ունենալով ժողովրդի, երկրագործ հայ դասակարգի հետ, չը գիտէ նրանց լեզուն, չէ կարող նրանց հասկանալ և իր կողմից հասկացնել և նրանց իր մտքերը։ Հին սերունդի մէջ այդ ընտելանալը պետական լեզուին և իր մայրենի լեզուի մոռանալը լինում է անգիտակցական և եթէ այդպէս կարելի է ասել պարտաւորիչ։ Բայց նոյն պաշտօնեայի զաւակները, մանաւանդ օրիորդները, արդէն ուրիշ աչքով են սկսում նայել մայրենի լեզուի վրա։ Տեսնելով որ ոչ մի կրթված մարդ չէ խօսում այդ լեզուով, նրանք սկսում են արհամարհել մայրենի լեզուն, որի հետևանքն այն է լինում որ վերջը սկսում են արհամարհել և այն դասակարգը, ստորին, աշխատող, երկրագործ դասը, որ խօսում է այդ լեզուով։ Այդպիսով մեր նոր սերունդը սկսում է արհամարհել այն դասակարգը, որ նրա համար աշխատում է և իր ձեռքերի վաստակով նրան կերակրում է։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

„Մշակի“ 141 №-ի մէջ ապագայ ուսուցչական ժողովի վերաբերութեամբ մենք յայտնեցինք արդէն, որ ամառը մի յանձնաժողով, ապագայ ուսուցչական ժողովի պարապմանց ծրագիրը քննելուց և էապէս ընդունելուց յետոյ, ի միջի այլոց որոշեց՝ ներկայ ուսումնական տարվայ ընթացքում պ. Բարխուդարեանցի միջնորդութեամբ Թիֆլիսում ընտրել մի կարգադրող մանաժողով՝ ապագայ ժողովի բոլոր հարկաւոր նախապատրաստութիւնները տեսնելու համար։ Այդ մտքով պ. Բարխուդարեանցը մի հրաւէր կարդաց Թիֆլիսի ուսումնական յանձնաժողովի անդամներին (ընտրած անցեալ տարվանից թուով 30 հոգի), շաբաթ, սեպտեմբերի 30-ին, հաւաքվելու ս. Գայիանեան դպրոցը։ Այդ երեկոյ ներկայ էին հազիւ 9 հոգի և ժողովը չը կայացած համարվեց։ Այդ ժողովում առաջարկվեց՝ հրաւիրել հետևեալ նիստին, բացի յանձնաժողովի անդամներից, և այնպիսի անձինք, որոնք կարգադրող մանաժողովի կառավարչական մասում աւելի պիտանի և օգտաւէտ կարող են լինել։ Համաձայն այս առաջարկութեան ցուցակագրվեցան որոշեալ մարդիք և ժողովը նշանակվեց շաբաթ, հոկտեմբերի 3-ին, երեկոյեան 7 ժամին ս. Գայիանեան դպրոցում։ Այդ ժողովին ներկայ էին մինչև 22 հոգի։

Զանազան խօսակցութիւններից յետոյ և ամառվայ վերջին յանձնաժողովի արձանագրութիւնը կարդալուց յետոյ (որը, նկատենք այստեղ, գլխէ 'ի գլուխ անկարգ և անճոռնի էր կազմած) պ. Բարխուդարեանցը յայտնեց, որ համաձայն այս վճռի այժմ պէտք է ընտրել մի կարգադրող մանաժողով, որի համար իւրաքանչիւր անձին տուեցին մի կտոր թուղթ՝ նշանակելու 16 մարդ, որոնցից 12-ը անդամներ և 4-ը նպատակը, երկրորդ՝ նրա ձեռք բերելու միջոցները։

Երբ որ մենք երևակայացնում ենք մի որ և իցէ իրաւունք, իսկոյն մեր մտքում ներկայանում են երկու իրար հակառակ գաղափարներ՝ խաղաղութիւն և կռիւ, խաղաղութիւնը ինչպէս նպատակ, կռիւը ինչպէս միջոց այդ իրաւունքը գործ դնելու, և այդ երկու գաղափարները միմեանց լրացնելով՝ սերտ կերպով կապված են իրար հետ։ Բայց թէ իրաւունքը խաղաղութիւն է, կասեն շատերը, որ պէտք է կռիւ հետ ոչինչ կապ չունենայ և որտեղ կայ իրաւունք, այնտեղ կռիւ տեղ չը կայ։ Այդ այդպէս կը լինէր (ասում է Երինգը) եթէ որ խօսքս լինէր անիրաւութեան իրաւունքի հետ կռուելու վրա, բայց ոչ, խօսքս իրաւունքի անիրաւութեան հետ կռուելու վրա է. առանց կռիւ, որ իրաւունքը պէտք է վարէ անիրաւութեան դէմ նա կորած է, ոչինչ է։ Քանի որ իրաւունքը կը շարունակի ենթարկվել անիրաւութեան յարձակմունքներին, իսկ այս պէտք է շարունակվի յաւիտեան, իրաւունքի կողմից մրցումը անհրաժեշտ է և անվախճան։ Ուրեմն պէտք է ասած, որ կռիւը ոչ թէ մի կողմնակի բան է իրաւունքի համար, այլ թէ կապված է այս վերջինի հետ սերտ կերպով և նրա գոյութեան անհրաժեշտ պայմաններից մէկն է։ Վասնորոյ ամենայն մի իրաւունք աշխարհումս պէտք է կռուով ձեռք բերվի, լինի նա ամբողջ ժողովրդի կամ անհատի (այստեղ կռիւ բառը պէտք է հասկանալ ընդարձակ մտքով, ինչպէս խաղաղ միջոցներ նոյնպէս և արիւնահեղ պատերազմ)։ Այս պատճառով է որ արդարութիւնը նկարում են բռնած մի ձեռքում կշիռ, որով կշռում է իրաւունքը, իսկ միւս ձեռքում սուր առաջինի պաշտպանութեան համար։

Իրաւունքը արդիւնք է ոչ թէ միայն պետական վարչութեան անդադար աշխատանքի, այլ և ամբողջ ժողովրդի։ Եթէ մենք մի հայացք ձգենք մի որ և իցէ ազգի իրաւաբանական շարժման վրա, մեզ կը պատկերանայ մի և նոյն անվաստակ աշխատութիւնը այս ասպարիզում, ինչ որ մենք տեսնում ենք նրա տնտեսական և մտաւորական կեանքում։

Եւ ամենայն մի անհատ, որ զգում է իր իրաւունքը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը, մասնակցում է այս համազգային անվախճան աշխատութեան։ Ի հարկէ կան մարդիկ, որոնց համար կռիւը պահանջ չէ. հազարաւոր անհատների կեանքը անցնում է արմատ գցած իրաւունքի և սովորութեան յայտնի գծով և եթէ մենք նրանց ասենք թէ իրաւունքը կռիւ է, նրանք չէին հասկանայ, ինչպէս բարեկեցութիւն վայելող հարուստ ժառանգը կը զարմանայ, եթէ նրան ասես թէ սեփականութիւնը աշխատութեան արդիւնք է։ Այս կարող է վերաբերել ոչ թէ միայն անհատների, այլ և ամբողջ սերունդի. մէկին վիճակվում է անընդհատ պատերազմ, իսկ ապագայ սերունդը վայելում է խաղաղ կեանք։ Ազգերը մի և նոյն սխալ դատողութիւնն են անում, ինչ որ առանձին մարդիք։ Այնու ամենայնիւ իրաւունքը պահպանում է միշտ իր երկու յատկանիշը—խաղաղութիւն և կռիւ։ Մէկի փոխարէն որ վայելում է հանգիստ կեանք, միւսը աշխատում է և կռուում։

Այս գաղափարը, որ ես յառաջ եմ բերում, ասում է Երինգը, հակառակ է նախկին չկոլայի նպատակին։ Սովորենք պետական լեզուն, որովհետև նա մեզ անհրաժեշտ է, որովհետև նա մեր առաջ բաց է անում ուսման, կրթութեան լայն ասպարէզ, բայց չը մոռանանք, չարհամարհենք և մեր մայրենի լեզուն, որով խօսում է ժողովուրդը, որ այն զօրեղ միջոցներից մէկն է, որ մեզ կապում է ժողովրդի հետ, հնար է տալիս մեզ ծանօթանալ ժողովրդի հետ, ուսումնասիրել նրա կեանքը, հասկանալ նրա կարիքները և նրան հասկացնել մեր մտքերը։

Թող մեր ինտելիգենցիային պատկանող կալուածատէրերի ընտանիքները չը մոռանան, որ չէ կարելի արհամարհել այն ժողովրդի լեզուն, որ նրանց սնուցանում, կերակրում է իր ձեռքի ծանր աշխատանքով։ Եւ բացի սորանից չէ կարելի ժողովրդի մէջ ապրելով, առանձնացած, խորթացած, կղզիացած լինել ժողովրդի մեծամասնութիւնից, չէ կարելի նրա մէջ ապրելով, նրա համար օտար լինել, չէ կարելի ուզենալ նրան օգտաւէտ լինել առանց հասկանալու նրա խօսած մայրենի լեզուն։

Ռուս մամուլը այդ կողմից շատ ուղիղ է նկատում վերջին ժամանակները, որ բիւրոկրատիան պաշտօնեաների դասակարգը խորթացրել է ամեն տեղ ինտելիգենցիան ամբոխից։

Գ. Ա.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ ԿՌԻՒ

—

Այս վերնագրով դուրս եկաւ դոկտոր Ռուդոլֆ Երինգի 1872 թ. տպված այն ճառը, որ նա կարդաց Վիէննայի իրաւագէտների ընկերութեան մէջ։

Այն ազգու, զօրեղ և մի և նոյն ժամանակ հասարակ և դարդ լեզուն, որ նշանաւոր գերմանացի իրաւաբանը բացատրում է թէ ինչպէս է ամենայն մի իրաւունք գոյանում և իր գոյութիւնը պահպանում, մեծ տպաւորութիւն գործեց ամբողջ Եւրոպայի հասարակութեան վրա, վասն որոյ ես աւելորդ չը համարեցի նրա գրքոյկի գլխաւոր միտքը յայտնի անել փոքրիկ յօդուածով կարդացող հայ հասարակութեան։

Իրաւունք բանը բովանդակում է իր մէջ մի յայտնի նպատակ և կրկնակի միտք ունի, առաջին՝ հէնց այդ նպատակն է, որին պէտք է հասնել, երկրորդ՝ այն միջոցն է, որ կարելի է հասնել նպատակին. բաւական չէ գիտենալ այս վերջինը, այլ հարկաւոր է որոնել և միջոց նրան ձեռք բերելու։ Այս պատճառով իրաւունքը պէտք է պատասխանի այս երկու հարցին, և ճշմարիտ ամենայն մի իրաւունքի բացատրութիւն, լինի նա սեփականութեան իրաւունք, ժառանգութեան իրաւունք, քաղաքացիական իրաւունք և այլն, բաժանվում է երկու մաս, առաջին՝ որ ցոյց է տալիս այդ հաստատութեան (институтъ) նպատակը, երկրորդ՝ նրա ձեռք բերելու միջոցները։

Երբ որ մենք երևակայացնում ենք մի որ և իցէ իրաւունք, իսկոյն մեր մտքում ներկայանում են երկու իրար հակառակ գաղափարներ՝ խաղաղութիւն և կռիւ, խաղաղութիւնը ինչպէս նպատակ, կռիւը ինչպէս միջոց այդ իրաւունքը գործ դնելու, և այդ երկու գաղափարները միմեանց լրացնելով՝ սերտ կերպով կապված են իրար հետ։ Բայց թէ իրաւունքը խաղաղութիւն է, կասեն շատերը, որ պէտք է կռիւ հետ ոչինչ կապ չունենայ և որտեղ կայ իրաւունք, այնտեղ կռիւ տեղ չը կայ։ Այդ այդպէս կը լինէր (ասում է Երինգը) եթէ որ խօսքս լինէր անիրաւութեան իրաւունքի հետ կռուելու վրա, բայց ոչ, խօսքս իրաւունքի անիրաւութեան հետ կռուելու վրա է. առանց կռիւ, որ իրաւունքը պէտք է վարէ անիրաւութեան դէմ նա կորած է, ոչինչ է։ Քանի որ իրաւունքը կը շարունակի ենթարկվել անիրաւութեան յարձակմունքներին, իսկ այս պէտք է շարունակվի յաւիտեան, իրաւունքի կողմից մրցումը անհրաժեշտ է և անվախճան։ Ուրեմն պէտք է ասած, որ կռիւը ոչ թէ մի կողմնակի բան է իրաւունքի համար, այլ թէ կապված է այս վերջինի հետ սերտ կերպով և նրա գոյութեան անհրաժեշտ պայմաններից մէկն է։ Վասնորոյ ամենայն մի իրաւունք աշխարհումս պէտք է կռուով ձեռք բերվի, լինի նա ամբողջ ժողովրդի կամ անհատի (այստեղ կռիւ բառը պէտք է հասկանալ ընդարձակ մտքով, ինչպէս խաղաղ միջոցներ նոյնպէս և արիւնահեղ պատերազմ)։ Այս պատճառով է որ արդարութիւնը նկարում են բռնած մի ձեռքում կշիռ, որով կշռում է իրաւունքը, իսկ միւս ձեռքում սուր առաջինի պաշտպանութեան համար։

Իրաւունքը արդիւնք է ոչ թէ միայն պետական վարչութեան անդադար աշխատանքի, այլ և ամբողջ ժողովրդի։ Եթէ մենք մի հայացք ձգենք մի որ և իցէ ազգի իրաւաբանական շարժման վրա, մեզ կը պատկերանայ մի և նոյն անվաստակ աշխատութիւնը այս ասպարիզում, ինչ որ մենք տեսնում ենք նրա տնտեսական և մտաւորական կեանքում։

Եւ ամենայն մի անհատ, որ զգում է իր իրաւունքը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը, մասնակցում է այս համազգային անվախճան աշխատութեան։ Ի հարկէ կան մարդիկ, որոնց համար կռիւը պահանջ չէ. հազարաւոր անհատների կեանքը անցնում է արմատ գցած իրաւունքի և սովորութեան յայտնի գծով և եթէ մենք նրանց ասենք թէ իրաւունքը կռիւ է, նրանք չէին հասկանայ, ինչպէս բարեկեցութիւն վայելող հարուստ ժառանգը կը զարմանայ, եթէ նրան ասես թէ սեփականութիւնը աշխատութեան արդիւնք է։ Այս կարող է վերաբերել ոչ թէ միայն անհատների, այլ և ամբողջ սերունդի. մէկին վիճակվում է անընդհատ պատերազմ, իսկ ապագայ սերունդը վայելում է խաղաղ կեանք։ Ազգերը մի և նոյն սխալ դատողութիւնն են անում, ինչ որ առանձին մարդիք։ Այնու ամենայնիւ իրաւունքը պահպանում է միշտ իր երկու յատկանիշը—խաղաղութիւն և կռիւ։ Մէկի փոխարէն որ վայելում է հանգիստ կեանք, միւսը աշխատում է և կռուում։

Այս գաղափարը, որ ես յառաջ եմ բերում, ասում է Երինգը, հակառակ է նախկին չկոլայի հայացքին իրաւունքի ծագման և պահպանութեան մասին։ Այս բոմանտիական չկոլայի, որի պարագլուխ կարելի է անուանել Սավինի և Պուխտայ, ուսումը, որ մինչև այժմս էլ տարաբախտաբար տիրում է հասարակական կարծիքին, քարոզում է, որ իրաւունքը բղխում է ինքն իրան խաղաղ և աննկատելի կերպով, առանց կռիւ և աշխատութեան ազգի կողմից, այնպէս, ինչպէս ծագում է և կազմվում լեզուն իր բառերով և կանոններով։ Ես էլ այս կարծիքի տէր էի, ասում է հեղինակը, երբ դուրս եկայ համալսարանից, բայց կարելի է արդեօք նրան հիմնաւոր համարել։ Պէտք է ասած, որ ճշմարիտ, իրաւունքը մի կողմից ունի այդ յատկութիւնը—խաղաղ կերպով զարգանալ. այս դէպքին կարելի է վերաբերել զանազան օրինական գրութիւններ, որոնք դուրս են բղխած այս և այն օրինական կանոններից և դարձած ժողովրդի սովորութիւն, նոյնպէս այն փոխառութիւնները, կանոնները, որք գիտութիւնը առնում է նախկին օրէնսդրութիւնից և դիալեկտիկայի միջոցով ստեղծում է ամբողջ գաղափար և տալիս հասարակաց գիտակցութեան։ Բայց այս երկու ֆակտորների (գործիչների) այսինքն սովորութեան և գիտութեան զօրութիւնը շատ սահմանափակված է իրաւունք ստեղծելում. նա միայն կարող է կանոնաւորել օրէնսդրութեան ընթացքը, երբ սա արդէն գոյութիւն է ստացել և օգնել սրան ընթանալ յայտնի ճանապարհով. բայց սովորութիւնը և գիտութիւնը (իրաւաբանութիւնը) իրաւունք գոյանալու պատճառ չին կարող լինել, չեն կարող ոչնչացնել այն խոչընդոտները, որոնք արգելք են նոր հոսանքին։

կանդիդատներ պէտք է համարել։ Կարգադրող մասնաժողովի անդամներ ընտրվեցան հետևեալ անձինք՝ պ. պ. Միքայէլ Շահ-Պարոնեանց, Խաչատուր Քալանթարեան, Աբ. Յովհաննիսեան, Նիկ. Խօսրովեան, Աբիսողոմ Յովհաննիսեան, Ա. Բահաթրեան, Գէորգ Բարխուդարեան, Ս. Սպանդարեան, Ա. Երիցեան, Վ. Մուրադեան, Աղէք. Քիշմիշեան և Յով. Զիգիանեան և կանդիդատներ՝ Միք. Սալամբէգեան, Գ. Եւանդուլով, Բագրատ Նաւասարդեանց (այն էլ կանդիդատ) և Ա. Բաբայեան (բժիշկ)։ Ընտրութիւնը պէտք է ասել շատ անաջող էր, որովհետև այնպիսի մարդիկ ստացան շատ ձայներ, որոնք ոչ միայն ժողովներին չեն եկել, այլ և չեն համակրել և ընդհակառակն այնպիսի մարդիկ էլ 2 և 3 ձայն ստացան, որոնք, առանձին վերցրած, կարելի է ասել որ ընտրվածներից $^1/_2$-ից աւելի ծանրակշիռ են. բայց մխիթարվելով գոնէ այն յոյսով, որ 16 ընտրվածների մէջ գոնէ 3—4-ն էլ իսկ արժանաւոր մարդիկ են, մենք վերջացնում ենք այս հարցի վերաբերութեամբ խօսելը և մաղթում ենք յաջողութիւն գործին։ Բայց, մի բան կայ այդտեղ, որի մասին մենք ամօթ կը համարենք մեզ չը խօսել. կարգադրող մասնաժողի մէջ, ինչպէս տեսնում էք, ընտրվել են պ. Խաչ. Քալանթարեան և Յով. Զիգիանեանց. այս այն մարդիկն են, որոնք անցեալ տարի ընտրվեցան մասնաժողովի անդամներ և որոնք իսպառ հրաժարվեցան՝ չը համակրելով և անկարելի ու ապարդիւն համարելով կայանալիք ժողովը։

Պ. Խաչատուր Քալանթարեանը, ասենք թէ, փաստաբան լինելով, կարող էր սխալվել. նա, օրինակ, կարծում էր, որ այն մօտաւորապէս ընդունված ծախսվելիք 5,000 րուբլ այնպիսի մի մեծ գումար է, որով կարելի է 15—20 դպրոց բանալ և խորհուրդ էր տալիս գործադրել վերջին նպատակի համար, բայց ի՞նչ կասէք դուք պ. Զիգիանեանցի վերաբերութեամբ, որը ուսումնարանական մարդ է համարում իրան, տեսուչ էլ է և որը գրաւոր կերպով իսպառ հրաժարվելուց և զանազան խոչընդոտներ դնելուց յետոյ, այժմ, երբ արդէն մի քանի մարդոց շնորհքով գործի $^2/_3$ մասը շինած է, այժմ նա կրկին մտնում է գրեթէ պատրաստ գործի մէջ, և ընտրվում է մինչև անգամ մասնաժողովի անդամ....

Հետևեալ համարում կը ծանօթացնենք ընթերցողներին ապագայ ուսուցչական ժողովի պարապմանց ծրագրի հետ, որը մինչև այսօր մեզանից անկախ պատճառներով անկարելի եղաւ հրատարակել, իսկ այժմ կրկին և կրկին ցանկանալով գործին յաջողութիւն և հաւատացած լինելով, որ ժամանակը ամենը բան հարթում է, ես վստահանում եմ կարգադրող մասնաժողովի յարգելի անդամներին առաջարկելու՝ ա) հրաւիրել այդ մասնաժողովին մասնակցելու մի քանի տիկիններ և գուցէ օրիորդներ, որոնք, ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարիներին ցոյց տուին իրանց շնորքը հասարակական գործերում (սովատանջների օգնութեանը) և բ) ընտրել մի մշտական քարտուղար, որը իմանար քարտուղարական արհեստը և իր քմքի համաձայն չը խաղ անէր բառերի և ֆրազների հետ, որի համար վերևը նկատեցինք արդէն։ Ապագայ ժողովի նշանակութեան մասին, մենք արդէն ասացինք (Մշակ 141 №), որ դա մեր ազգի համար մի նշանաւոր և խորհրդաւորակտ է, և որ այդ ժողովի բազմակողմանի արդիւնաւոր հետևանքները թագցրած են մեզանից. այս յոյսով հաւատացած ենք, որ „Մշակը“ կը սկսէ շուտով իր պրոպոգանդան և նորա ձայնը չի մնայ առանց արձագանքի դպրոցասէր հասարակութեանց սրտերում. յուսանք և սպասենք....

Կ. Կ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստայանք յօդուա «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի պ. Պետրոս Սէլքումեանից, Շամախուց 1 րուբլ 50 կոպէկ։ Առաջվայ 954 րուբլ 93 կոպէկի հետ կանի 955 րուբլ, 63 կոպէկ։

—

Թիւրքիան երևի սաստիկ է վախենում հայոց ինդրից, որ ոչ թէ միայն առհասարակ արգելել է «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի մուտքը օսմանեան կայսերութեան մէջ, բայց մինչև անգամ Կ. Պոլսի մէջ եղած մեծ պետութիւնների դեսպանների անունով ուղարկվող համարները թիւրքաց փոստը յետ է դարձնում Վիէննա։ Այդ տեսակ բան անել թիւրքաց կառավարութիւնը ոչինչ իրաւունք չունի. դեսպանները միշտ կարող են ստանալ ամեն տեսակ արգելված հրատարակութիւններ և երբ կիմանան թիւրքաց փոստային վարչութեան այդ կամայական վարմունքը, երևի իրանք կը բողոքեն այդ վարմունքի դէմ։

—

Ամեն քաղաքում, առհասարակ, փողոցները մաքրում և աւելում են վաղ առաւօտեան, երբ քաղաքի բնակիչները դեռ իրանց տներից դուրս եկած չեն, իսկ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը կարգադրութիւն է արել աւելել փողոցները կէսօրին, երբ ամբողջ քաղաքը ոտքի վրա է և փողոցները լի են անց ու դարձներով։ Այդպիսով քաղաքային վարչութիւնը կատարելապէս թունաւորում է օդը. փողոցներում անհնարին է շրջել աննկարագրելի թոզի պատճառով, որ բարձրացնում են հարիւրաւոր մշակները իրանց աւելներով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈԼԳԱՐԻԱ

—

Իշխան Ալէքսանդր պետական խորհրդի կազմելու մասին հետևեալ բովանդակութեան հրովարտակ հրատարակեց։ „Իշխան Ալէքսանդր հիմնում է պետական խորհուրդը, որպէս զի նա օգնի իշխանին երկիրը կազմակերպելու ժամանակ։ Խորհուրդը այն սկզբունքների վրա հիմնված կը լինի, որ ցոյց է տուած ռուսական սահմանադրութեան նախագծի մէջ։ Այդ նախագիծը առաջարկվեցաւ բոլգարական ժողովի քննութեանը Տիրնովոյի մէջ, որ մերժեց նրա գործադրութիւնը։ Իշխանը աւելացնում է, որ նա ընտրեց այդ նախագիծը, որովհետև ինքը համոզված է, թէ նա երկրին մեծ օգուտներ կը տայ։ Իշխանը իրաւունք է տալիս բոլգարացիներին ընտրել խորհրդի անդամների երկու երրորդական մասը, չը նայելով, որ նախագծի համեմատ ժողովուրդը պէտք է ընտրէր խորհրդի անդամների կէսը։ Իշխանը յոյս ունի ժողովրդի ազգասիրութեան վրա և հրաւիրում է բոլգարացիներին այնպիսի անդամներ ընտրել խորհրդի համար, որոնք կարող են լաւ կատարել իրանց պարտականութիւնները և կը ձգտեն իշխանի և ժողովրդի մէջ միութեան հաստատելուն։ Պետական խորհուրդը կազմված կը լինի՝ ժողովրդից ընտրված 8 անդամներից և իշխանից նշանակված չորս անդամներից, բացի այդ խորհրդին կը մասնակցեն երեք անդամներ, որոնք ուղղափառների, մահմեդականների և հրէաների ներկայացուցիչներ կը լինեն։ Մինիստրներն էլ իրաւունք ունեն մասնակցել խորհրդի նիստերին և միայն խորհրդակցական ձայնի իրաւունք կունենան իրանց բաժնին վերաբերեալ հարցերի քննութեան ժամանակ։

ԱՄԵՐԻԿԱ

—

Ամերիկայից ստացված լրագիրները սգի սև շրջանակներ ունեն, որոնք ոչ թէ միայն ամբողջ համարի շուրջն են, այլ և առանձին սիւները այդպիսի շրջանակներ ունեն։ „New York Herald“ լրագրի մէջ տպված են հանգուցեալ և այժմեան նախագահների պատկերները։ Գարֆիլդի վերջին լրագրերի մասին յիշեալ լրագիրը նկատում է։ Երկար ժամանակ մահուան ընդդիմացող մեծ սիրտը այլ ևս չէ բաբախում։ Ուշաթափութենից ուշքի գալով, նա ձեռքը դրեց սրտի վրա և բացականչեց. „ինչպէս ցաւում է սիրտս“։ Բայց գիտութիւնը անզօր էր, որովհետև մարդ մեռնում էր։ Նրա անկողնի շուրջը կանգնած էին մարդիկ, որոնց ձեռքին էին գիտութեան բոլոր միջոցները, բայց նրանք ոչինչ չը կարողացան անել բնութեան ամենազօրեղ ոյժի դէմ։“

Նոյն օրը երեկոյեան Միացեալ Նահանգների նախկին նախագահ գեներալ Գրանտ հասաւ Նիւ-Իորկ և այնտեղից գլխաւոր կառավարչին ուղարկեց հետևեալ հեռագիրը։ „Յայտնեցէք հանգուցեալ նախագահի ընտանիքին իմ խորին ցաւակցութիւնը և համակրութիւնը։ Ամբողջ ժողովուրդը բաժանում է հանգուցեալ նախագահի ընտանիքի վիշտը։“

Յանցաւոր Գիտոի պաշտպանը հասաւ Վաշինգտոն։ Նա յայտնել է, որ իր պաշտպանութիւնը այն հանգամանքի վրա կը հիմնի, որ Գիտո խելագար է։ Յանցաւորի

Ուրեմն ինչպէս է գոյանում իրաւունքը, եթէ ոչ սովորութիւնը (обычай) և ոչ էլ գիտութիւնը չեն նրա ծագման պատճառը. նրա գոյութեան պատճառը օրէնքն է, այսինքն տէրութեան գիտակցական գործողութիւնը դէպի յայտնի նպատակ, որ կատարում է այն նորոգումները (реформы), որոնք վերաբերվում են երկրի օրէնսդրութեան զանազան ճիւղերին։

Նոր օրէնքը իր հաստատելում շատ անգամ հանդիպում է մեծ խոչընդոտների այն մարդկերանցից կամ դասակարգից (сословіе), որոնց ինտերեսներին նա կպչում է, որտեղից յառաջ է գալիս յամառ ընդդիմադրութիւն, որ չարունակվում է տարիներ և տասնեակ տարիներ։ Նոր իրաւունքը պէտք է գործ դնի իր բոլոր ոյժը, զօրութիւնը և կռուով բռնի իր տեղը։ Այսպէս են դուրս եկել երկար պատերազմներից և փառաւոր յաղթութենից յետոյ պատմական բարիք, ինչպէս են ստրուկների ազատութիւնը Ամերիկայում ահեղ պատերազմից յետոյ 186... կալուածատէրերի ճորտեր պահելու իրաւունքի ոչնչացնելը Եւրոպայում, (ժակերիա ասված պատերազմը Ֆրանսիայում 1358 թ.), գիւղական պատերազմը Գերմանիայում 1523—30, որով հասարակ գիւղական դասը այս երկրներում կամենում էր թօթափել ֆէօդալների իշխանութիւնը, որ իսկապէս յաջողվեցաւ Ֆրանսիայում միայն ֆրանսիական մեծ յեղափոխութեան միջոցով 1789 թ.։ Կռուի միջոցով չէր որ Իտալիան 50 և 60 թուականներին Աւստրիայից անկախ ապրելու իրաւունք ձեռք բերաւ։ Ազատ ապրելու և յառաջադիմութեան շաղով ընթանալու իրաւունքը յոյները այնքան թանգ էին համարում, որ ոչինչ չը խնայեցին նրան ձեռք բերելու սրանից 60 տարի առաջ ապստամբվելով տաճիկներից. նոքա լաւ գիտէին, որ ստրկական լծից ազատվելու համար բաւական չէ միայն լալ և աղաղակել և օտարաց օգնութեան ակնկալել։ Ո՞ւմ յայտնի չէ որ Աստուած պաշտելու իրաւունքը ըստ իր համոզմանց մարդ նոյնպէս կռուով և արիւնով է ձեռք բերել։ Չը կայ ոչ մի ազգ փոքր ի շատէ քաղաքակրթված, որ արիւնահեղ պատերազմներ չը լինի վարած իր դաւանութեան ազատութիւնը ձեռքից չը տալու համար։ Այսպիսով տեսնում ենք, որ իրաւունքը իր պատմական ընթացքում մեզ ներկայացնում է անվաստակ աշխատութեան, ձգտման և կռուի հանդէս։

Նախկին չկոլայի ուսումը (Սավինի և Պուխտա ներկայ դարուս առաջի կիսում) նրանով է վնասակար, ասում է Ռուդոլֆ Երինգը, որ ուսուցանելով իրաւունքի խաղաղ ծագումը, մոլորեցնում է ամբոխը հէնց այն ասպարիզում, որտեղ նա պարտ է գործել, աչքի առաջ ունենալով յայտնի նպատակ, գործ դնելով իր բոլոր զօրութիւնը և իրանից կախված միջոցները. մոլորեցնում է նրանով, որ գործը իբր թէ ինքն իրան կարող է յառաջ ընթանալ և բաւական է որ մարդս ձեռը ջիրը դրած սպասէ, որ այս կամ այն իրաւունքը մանանայի նման երկնքից ինքն իրան վայր իջնէ։ Եւ կարող ենք արդեօք բողոքել այս, հանգամանքի դէմ, ասում է հեղինակը. ընդհակառակ այն հանգամանքը որ ժողովրդների իրաւունքները պատրաստի երկնքից չեն իջել, այլ թէ ձեռք են բերված մեծամեծ դժուարութիւններ յաղթելով և արիւն թափելով, հէնց պատճառ եղաւ, որ ազգերը սերտ կերպով կապված են իրաւունքների հետ, այնպէս, ինչպէս որ մայրը իր ծնած մանկան հետ։ Առանց աշխատանքի գտած իրաւունքը հեշտութեամբ էլ կարելի է կորցնել։ Քամու բերածը քամին էլ կը տանի, բայց ժողովուրդը արիւնահեղ պատերազմի միջոցով գնած իրաւունքը չի թողնի, որ իր ձեռքիցը խլեն, ինչպէս մայրը իր զաւակը։

II.

Մինչև հիմայ մեր խօսքը ընդհանուր իրաւունքի վրա էր *), որ պատկանում է ամբողջ ժողովրդին, ամփոփում է իր մէջ ընդհանուր դրութիւններ, այժմ խօսենք կոնկրէտ կամ յատուկ իրաւունքի **) մասին, որ վերաբերում է անմիջապէս ամենայն մի անհատի։ Ամենայն մի իրաւունքի խախտման ժամանակ իրաւատիրոջ մէջ ծագում է մի հարց՝ արդեօք նա պարտաւոր է պաշտպանել իր իրաւունքը, հարկաւոր է հակառակորդին ընդդիմադրել, թէ պէտք է հրաժարվել իր ոտնակոխ եղած իրաւունքը պաշտպանելուց։ Ըստ երևոյթին այս հարցը ինքն իրան վճռվում է այսպէս. եթէ վէճի ենթակայ առարկան իրաւատիրոջ (правообладатель) համար թանգ արժէ, այն ժամանակ նա դատ կը բանայ, հակառակ դէպքում նա կը զոհէ իրաւունքը հանգստութեան։ Այսպէս—իրաւունք պաշտպանելու հարցը ստանում է հաշի կերպարանք, որով երկու կողմից էլ դատաստանին յանձնելուց առաջ կշռվում են շահը և վնասը։

Բայց բանը այսպէս է միայն ըստ երևոյթին և ճշմարիտ, ով չէ պատահել իր կեանքում շատ պրոցեսներ, որոնք ամենևին հիմնված չեն շահի վրա, այլ թէ սկսված են անձնական պատիւը չոչափելու պատճառով, ինչով կարելի է բացատրել, որ շատ անգամ մարդիկ դատական վէճ են բանում առաջուց իմացած լինելով, որ այդ իրանց շատ թանգ կը նստի։ Բայց թողնենք առ ժամանակ երկու անհատների իրար մէջ ունեցած վէճը և նրանց տեղ դնենք երկու ազգ, որոնցից մէկը դիցուք անիրաւաբար խլում է միւսից մէկ քառակուսի մղոն անպէտք հող. պէտք է երկրորդը սկսի պատերազմ, թէ ոչ։ Բարեբաղդաբար շատ սակաւ են մարդիկ, որոնք խորհուրդ կը տան տէրութեան լռել կամ հաշտվել որ և իցէ կերպով, որովհետև ամենին յայտնի է, որ այն ազգը, որ կը լռի այսպիսի հանգամանքում, իր մահվան վճիռը կը ստորագրի։ Եթէ ժողովրդից կարելի է անպատիժ խլել մի մղոնի չափ հող, կարելի նոյնպէս խլել և միւսը, երրորդը, մինչև որ բոլորովին էլ ոչինչ չի մնայ, մինչև որ տէրութիւնը կը ոչընչանայ և հէնց այդպէս էլ հարկաւոր է, այդ ազգը լաւագոյնին արժանի չէ։

Եթէ ազգը պարտաւոր է իրան պաշտպանել մանաւանդ հողի պատճառով, առանց ուշք դարձնելով նրա արժանաւորութեան վրա, ինչու գիւղացին մի և նոյնը չը պիտի անէ, եթէ մէկը անիրաւաբար ցանէ նրան պատկանած պտուղը, կամ թէ որ և իցէ կերպով փչացնէ նրա դաշտային աշխատութեան արդիւնքը (ի հարկէ մեր խօսքը այն արարմունքների մասին է, որոնք հիմնվում են անբարեխղճութեան վրա — недобросовѣстность, որ միայն կարող է պատճառ

*) Объективное право.

**) Субъективное право.